

ÇOCUĞUN PSİKOSOSYAL GELİŞİMİNDE BABANIN ROLÜ

GİRİŞ

Her çocuk iki biyolojik ebeveynenden oluşarak dünyaya gelir ve her ikisi de çocuğun kimlik gelişiminde önemli rol oynar. Ebeveynlerden biri olmasa veya kimliği bilinmeyen bir donörden alınan spermle döllenme yoluyla dünyaya gelse bile bunun çocuğun kimlik gelişimi üzerinde önemli etkileri olur. Her iki ebeveyninde çocuğun bakımında veya zarar görmesinde rolleri vardır (Pruet 1998). Uzun yıllardır çocuğun gelişimi ile ilgili çalışmalar anne ve çocuklar arası dinamikler üzerine yoğunlaşmıştır (Bowlby 1982, Pleck 1997). Babalar genellikle çocuğun yaşınının periferinde farz edilmiş ve böylece çocuk gelişiminde çok az direkt etkisi olduğu düşünülmüştür (Ross 1979, O'Hagan ve Dillenberger 1995). Phares ve Compas, 1984 ve 1992 yılları arasında yayınlanmış çocuk gelişimi ile ilgili literatürü gözden geçirme yazılarında, literatürün yarısından fazlasında sadece annelerin içerildiğini, kalan yarısının ise baba ile ilgili materyal içerdiği, fakat etkilerinin ne farkı olduğunu belirtme gereğini bile duymadıklarını belirtmiştir (Phares ve Compas 1992).

Kadınların büyük oranda çalışma hayatına girmesi cinse dayalı stereotiplerin azalması ve erkeklerin yaşamlarına daha derin anlamlar arayışları, kendileri isteseler de istemeseler de, babalar ile çocukların daha yakın ilişki geliştirmesinde artmaya neden oldu. Babaların çocukla ilişkisi anneye oranla hâlen onlarinkinin yarısından daha az olsa da, eski jenerasyondan üçte biri oranında artış göstermiş, çocukların babaya ulaşabilirliği ise eskinin yarısı kadar artmıştır (Pruet 1998).

Freud'un başlangıç varsayımları da ("the oedipal father of the primal horde") parental tasarımın cezalandırıcı inhibe edici taraflarını güçlendirmiştir

Ayten Erdoğan*

ÖZET

Babaların çocuklarının psikososyal gelişiminde büyük rolü vardır. Uzun yıllar çocuğun gelişimi ile ilgili çalışmalar anne ve çocuklar arası dinamikler üzerine yoğunlaşmış olup babaların çocukların psikososyal gelişiminde çok az direkt etkisi olduğu düşünülmüş, literatürde de bu konuya çok az yer verilmiştir. Babanın çocuğun sağlıklı gelişmesindeki rolünün vurgulanmasındaki eksiklik ruh sağlığı gelişiminde birçok açıdan önemlidir. Çocuğun psikolojik açıdan iyi olmasında ve davranışsal problemleri ortaya çıkarmasında, babanın ilgi ve sevgisinin etkisi, anne ilgi ve sevgisinin etkisi gibi büyük öneme sahiptir. Bu makalede babaların gelişimsel dönemdeki önemi, baba-bebek bağlanması ve etkileşimi, baba ile anne çocuk etkileşimi arasındaki farklarla ilgili araştırmalar gözden geçirilerek değerlendirilmiştir. **Anahtar Kelimeler:** baba, çocuk, psikososyal gelişim

THE ROLE OF THE FATHER IN PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT OF THE CHILD

ABSTRACT

Fathers make definite contributions to their infants' psychosocial development. For many years research on children's psychosocial development and well-being focused on the dynamics between mothers and their children. Fathers were often assumed to have little direct effect on the children's psychosocial development and fathering continues to be under-represented and underestimated in child development literature. This lack of emphasis on the role of fathering in child development and well-being is important since fathers have particularly significant roles in children's mental health outcomes. Overall, father love appears to be as heavily implicated as mother love in offsprings' psychological well-being and health, as well as in an array of psychological and behavioral problems. This article reviews the research on the developmental importance of fathers, including father-infant attachment and interaction, and differences between maternal and paternal interaction styles. **Keywords:** father, child, psychosocial development

(Ross 1979). Yakın zamanlarda egopsikolojik yaklaşımlar anne ve çocuk ikili birlikteliği üzerinde yoğunlaşmış olup, babayı preödüpal dönemde ikincil role koyma eğiliminde olmuşlardır (Mahler 1968). Diğer bazı yazarlar babanın çocuğu annenin ekleninden uzaklaştırmaya yardım ederek kendilik kimliği ve nesne sürekliliğinin sağlamlaşmasını sağlayacak gerçeklik duygusu oluşumu kendine yetme cinsel kimlik oluşturmada rolünü vurgulamışlardır (Ross 1979, Abelin 1980).

Babanın çocuğun sağlıklı gelişmesindeki rolünün vurgulanmasındaki eksiklik ruh sağlığı gelişiminde birçok açıdan önemlidir. İlk olarak babanın katılımının direk etkisi açısından anne çocuk ilişkisindeki kalitenin çocuk gelişimi üzerine etkisi gibi baba çocuk ilişki kalitesi de gelişimde etkili olup, anne babaya ulaşabilir olmak benzer şekilde çocuğa duygusal destek hissi sağlayacaktır (Cabrera ve ark. 2000, Lamb 1997). İkincisi baba çocuk ilişkisi anne

*Uzmanlık Öğrencisi Dr. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul
Yazışma adresi: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. K.M. Paşa-İstanbul
Telefon: (90) 533 368 05 18 / e-mail: aytenerd@yahoo.com

çocuk ilişkisinden farklı olup babalar ilişkide çocuğa yarışmacı ve bağımsız olmaları açısından destekleyip oyuna yönelik ve fiziksel uyarıcı edici etkileşimlere annelere oranla daha fazla zaman ayırmaktadırlar (Lewis 1986, DeKlyen ve ark. 1999). Bundan dolayı çocuk davranışlarının belli bazı özelliklerinin gelişmesinde babalar özellikle etkili olabilir. Babanın katılımının endirekt etkisi ise babanın çocuklara finansal katkısı çocuğun büyüdüğü aile ekonomisini etkileyerek çocuk üzerinde etki yaratır. Yapılan çalışmalarda ekonomik olarak iyi aile şartlarına sahip olan çocuklar anne ve babaları ile daha pozitif ilişki ve daha az psikolojik stres bildirmişlerdir (Brown ve Haris 1978).

Çocukların gelecek dönemlerde iyi ve sağlıklı olmalarında veya birçok psikolojik ve davranışsal problemler ortaya çıkarmalarına baba sevgisinin ve yakınlığının anne sevgisi ve yakınlığı gibi önemli olduğunu belirten çalışmalar bulunmaktadır (Ronald 1987, Barnett ve ark. 1992). Örneğin Barnett, Marshall ve Pleck (1992), anne veya babaları ile pozitif ilişki târif eden erkek çocuklarda psikolojik stresin daha az olduğunu göstermişlerdir. Daha yeni çalışmalar, baba ile daha yakın ilişki içinde olan çocukların psikolojik olarak daha uyumlu olduğu, benlik saygılarının daha yüksek olduğunu, okulda daha iyi fonksiyon gösterdiği, okul dışı aktivitelere daha fazla zaman ayırdıklarını, daha az antisosyal davranışlar sergilediği ve ikili ilişkilerde daha başarılı olduklarını ortaya koymuştur (Gould ve ark. 1997, Hwang ve Lamb 1997, Flouri 2000, Compas 1995, Rutter 1989, Sanford ve ark. 1995). Amato yakın zamanlarda yaptığı çalışmada çocukluk çağında baba ile yakın ve pozitif ilişkinin erişkinlikte kız ve erkeklerde eğitim düzeyi iş hayatı ve psikososyal uyumda pozitif etkileri olduğunu bildirmiştir (Amato 1994).

KIZ ÇOCUKLARIN FEMİNER ÖZDEŞİMİNDE BABANIN ROLÜ

Kızlar annenin davranışını taklit eder, primer özdeşimleri anne ile olur. Fakat feminen özdeşim oluşturmalarına sadece anneler değil babalar da katkıda bulunur (Kestenbaum 1983). Leonard'a göre (1966) baba kız çocuk için affektif doyum, rehberlik, onaylama, sevgi için hazır olma, sevilme, itaat etmeyi sağlar. Ek olarak baba özdeşim için model olur ve süperego oluşumuna katkıda bulunur. Biller (1971) feminiteyi feminen olmak hakkında pozitif hislere sahip olmak ve kişiler arası özel bir davranış örüntüsü olarak tanımlayıp, başarılı bir kadını ailesi ile gurur duyan, bağımsız, iddialı, aynı zamanda bakım veren ve duyarlı, kişiler arası ilişkilerde başarılı ve yaratıcılık doyumuna erişmiş olarak betimler. Chodoff (1982) geleneksel kadın imajının bakım veren, sıcak, emosyonel ifade edici, canlı, kişiler arası ilişkilerde duyarlı ve içgüdüleri kuvvetli olduğunu söyler ve feminitenin ya kültürel bir stereotipi olduğunu ya da doğuştan temeli bulunduğunu söyler. Maccoby ve Jack-

lin (1974) kız veya erkek çocuğun biyolojik temele uygun olarak öğrenme sonucu kendisini sosyal stereotipiye uydurduğunu söylerler.

Feminite ve maskülenite hakkındaki "doğuştan mı, sonradan mı" tartışması hâlen sürmekle beraber, sosyal roller zamanla değişim göstermektedir. Kızlar artık erkekler kadar kolay bir şekilde doktor, avukat, ekonomist, iş kadını olmaktadır. Kadınlar, iş alanında daha aktif ve evlilikte eşit partnerler olmaya başlayınca, feminite, artık psikoloji literatürdeki pasiflik ve mazokizmle bir tutulmaktan çıkmaya başladı (Freud 1925). Baba kız çocukla ilgili son çalışmalar ebeveynlerin yaşamın ilk yılından itibaren kız ve erkek çocuklara farklı davrandığını belirtmektedir. Bazı yazarlar, babaların erkek çocuklarla sert, kızlarla ise daha yumuşak ve rahatlatıcı oyunlar oynadıklarını belirtmektedirler (Lewis ve Weintraub 1976, Murphy 1953). Sears, (1953) babanın beklentileri ve kız çocuğun feminitesi arasında belirgin paralellik olduğunu belirtir. Abelin (1971) ayrılma bireyleşme döneminde babanın hafif yabancı anksiyetesi ile karışık uyarıcı periferik bir obje olduğunu söyler.

Freud'un okul öncesi yaşta kızlar için baba kız ilişkisi ile ilgili formülasyonu baba kız etkileşiminin sonuçları ile ilgili bir çok görüşün temelini oluşturmuştur. Freud 1926'da bu konuda "anne rahatsız edici bir rakip olarak görülerek güçlü düşmanlık hislerinin oluşmasına neden olur" diye bahsetmiştir. Baba, kız için sevgi objesi olur, gelişim normâl devam ederse kız çocuğu paternal objeden asıl objesine, anneye geçiş yapar (Kestenbaum 1983). Mahler babanın üç yaşındaki kızı için çok büyük önem ifade ettiğini belirtir. Kızların çoğu bu devrede babaları ile evlenmek ve anneyi bir yere göndermek ister (Mahler 1968).

Babaların çoğu kız çocuklarına kendilerine bile şaşkınlık yaratacak oranda düşkünlük ve sevgi gösterirler. Leonard (1966) babasına hayran olan kız çocuğunun babası ile cinsellikten arınmış obje ilişkisi kurma, feminen rolü suçluluk duymadan benimseme ve sevgisini kendi grubu içinde birine verme ihtiyacı içinde olduğunu ifade eder. Çözülmemiş Ödipal çatışma, paternal sedüksiyon fantezisi, Freud'un çatışmalarında anksiyetenin, bastırmanın temelini açıkladığı, insan davranışları ile ilgili psikanaliz teorisinin temelini oluşturmuştur (Kestenbaum 1983). Fakat kız çocuğun ödipal çatışmasını çözmedeki babanın rolü üzerinde çok çalışılmamıştır. Babanın bu çatışmanın çözülmesindeki rolü önemlidir. Leonard (1966) babanın kızına bu hassas dönemde cinsel olmayan sevgi verebilmesi için olgun olması gerektiğini, kendi ödipal karmaşasını çözmüş ve doyumlu bir evlilik ilişkisi olması gerektiğini belirtir.

BABA BEBEK BAĞLANMASI

Bağlanma teorisi bebeğin ihtiyaçları için sinyal göndermesi ile bakım veren erişkinin buna uygun

cevabı sonucu emniyetli bebek ebeveyn bağlanması oluşması esasına dayanır (Bowlby 1969). Fakat bu kavramın kadınlarla olduğu gibi erkekleri de içerip içermediği açık değildir. Bağlanma (attachment) teorisi son yıllarda babayı hâttâ diğer bir çok figürleri de içine alacak şekilde geliştirilmektedir (Schaffer ve Emerson 1964). Bir bebeğin babasına bağlanma oluşturduğunu nasıl anlaşılabileceğine dair bazı çalışmalar yapılmıştır. Kotelchuk 1970'deki çalışmasında böyle bir bağlanmanın bebeğin ayrılmaya kızgınlık göstermesi ile anlaşılabileceğini belirtti. On iki aylık ve 15, 18, 21 aylık bebeklerin gözleminde anne veya baba ayrıldığında bebekler kızgınlık tepkisi gösterip yeniden bir araya gelindiğinde rahatlamaya sergilemişlerdir. Sadece bir ebeveyn den ayrıldıklarında, bebeklerin yarısı anneyi tercih etmiş, %30'u babayı istemiş, %20'si ise herhangi bir tercih belirtisi göstermemiştir (Kotelchuk 1976). Spelke ve arkadaşları (1973) çok ilgili ve çocuk bakımına katkısı olan babalarda bu bulguları daha da geliştirmiş, bu bebeklerin daha az ve geç kızgınlık tepkisi verdiğini gözlemlemiştir. Fakat hâlâ en güçlü maternal bağlanma davranışlarının görüldüğü devre olan 6-9 aylık bebeklerle ilgili veriler bulunmamaktadır (Steele ve ark. 1996).

Cox (1995) bebek doğumunda ve sonraki 1., 4. ve 8. aylarda bebek bakımına katılan tecrübeli babalar ile ilk defa çocuk sahibi olan babaları bağlanma oluşumu açısından kıyaslamış, bebekleri ile bağlanmada bir farklılık olmadığını gözlemiştir. Ayrıca, bebeğin bakımına babanın aktif katılımının ve anne ile ilişki içinde olmasının, çocuk adolesan dönemine geldiğinde anne baba ilişkisinin devamına katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Cohen ve Campos (1974) on aylık bebekler kısa ayrılık sonrası annelerini tercih etmelerine karşın babaların yabancılara tercih edildiğini gözleyerek, bebeklerin babalarına farklı ve hiyerarşik bir şekilde bağlandığı görüşünü desteklemiştir. Lamb'ın 1977'de yaptığı anne-bebek baba-bebek bağlanması ile ilgili longitudinal çalışması baba bebek arasındaki bağlanmanın önemli karakteristiklerini ortaya çıkarmıştır. 7-, 8-, 12- ve 13- aylık bebeklerin evde gözlenmesinde bebekler bağlanma davranışı ölçütlerinde ebeveynler arasında bir fark sergilememişlerdir. Bu durum iki yaş civarında değişiklik göstermiş olup erkek çocuklar baba için daha çok tercih belirtmiş kızlar ise herhangi bir ebeveyn için sürekli bir tercih belirtmemişlerdir. Lamb, bağlanma figürlerinin daha yakın olan bakım verenin tercih edilen olduğu şeklindeki hiyerarşik bağlanma görüşlerinin bu gözlemsel verilerle desteklenmediğini ifâde etmiştir. Ayrıca çalışmada bebekler stresli oldukları zaman bağlanma davranışının arttığını ve bu davranışı hangi ebeveyn daha yakın ise ona karşı sergilediklerini gözlemlenmiştir. İlginç olarak, eğer her iki ebeveyn yanlarında ise 12-18 aylık bebekler anneyi tercih etmiş 8 ve 21 aylık bebeklerde ise yine tercih farkı göz-

lemlememiştir (Lamb 1977). Buradan eğer hiyerarşik periyod varsa bile kısa süreli olup süreklilik göstermediği sonucu çıkarılabilir.

Abelin'in otonomi arayışı içinde anneden daha bağımsız olma ihtiyacı hissettikleri devre olan süt çocukluğu dönemindeki çocuklar ve onlar için önemli diğer kişi (anlamli öteki) "significant other" diye tanımlanan babalarla yaptığı çalışma hiyerarşik periyodun neden çok kısa olduğunu açıklamaya yardımcı olabilir. Abelin (1980) bahsedilen yaş civarında çocukların babanın anneyi değerlendirmesinin, kendilerinin anneyi değerlendirmelerinden farklı olduğunu anlama kapasitesi geliştirdiğini ifâde etmiştir.

Tüm çalışmalar değerlendirildiğinde, baba çocuk bağlanmasının baba bakıma katıldığında artmakta olduğu, fakat bir çok âilede anne bakımın çoğunu yakın sağlayan kişi olduğu için, tercih edilen bağlanma figürünün anne olmaya devam ettiği görülmektedir (Pruet 1998). Bununla birlikte, baba ile çocuk arasında erken ve güçlü bağlanma olduğu birçok çalışmada gösterilmiştir. Frodi ve Lamb (1978) sâkin ve ağlayan bebeklerin video ile izlenmesi çalışmalarında psikofizyolojik tepkilerinde herhangi bir cinsiyet farkı gözlememişler ve bebeğin tepki vermesinde biyolojik bir cinsiyet tercih eğilimi olmadığı şeklinde sonuç çıkarılabileceğini belirtmişlerdir. Babaların bebeği başka birine bakım için bıraktığında anneler kadar anksiyöz oldukları saptanmıştır. Çocuklarını ayırt etme açısından annelere yakın olduğu belirtilmektedir. Çocukların huyunu değerlendirme açısından anne baba değerleri paralel olmakla birlikte çok fazla yakın değildir (Frodi ve Lamb 1978). Bu bulguyla annelerin bebeklerin bazı davranışlarına özelliklerine daha duyarlı oldukları veya kendi kişisel özelliklerinin algılarını etkileyebileceği söylenebilir (Lamb 1983). Çocuklarla ilişki kurmada ebeveynlerin kişisel özellikleri de etkindir. Çocuğun cinsiyetinin ebeveyn ilişkiye katılımına etkisi olup, babaların oğulları kızlarından daha çok ilgilendikleri bildirilmekle birlikte, cinsiyetin baba katılımında etkisi olmadığını bildiren yayınlar da bulunmaktadır (Clarke-Stewart 1978, Belsky 1979).

Bağlanma teorisinin eleştirilen yanlarından bir diğeri, kültürel ve yapısal özellikleri dikkate almamasıdır. Teori gelişimsel ilişki üzerine odaklanmış olup, bu ilişkinin içinde geliştiği çevresel faktörlerle ilgilenmemiştir. Diğer sosyal rollerde olduğu gibi erkeğin babalık rolü kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Değişik kültürlere göre çok değişkenlik göstermekle birlikte, şu paternal fonksiyonlar birçok kültürde görülür: Kabul etme (endowment): çocuğun kendine âit olduğunu kabul etme; koruma (protection): çocuğu olabilecek tehlikelerden koruma ve çocuğun geleceği ve iyiliği ile ilgili kararlara katkıda bulunma; temin etme (provision): çocuğun ihtiyaçlarını karşılama; eğitim ve bakım (formation): disiplin öğretme gibi sosyalizasyon aktiviteleri ve

besleme bez değiştirme banyo yaptırma gibi bakım işlevleri (Engel ve Breauux 1994).

Babanın bakım ve ilişki kurmasında babanın sosyoekonomik durumu ile pozitif olarak bağlantılı olduğu bildirilmektedir. Babanın çocuk bakımına katılmasının en önemli belirleyicilerinden biri baba ile annenin ilişki kalitesidir (Coiro ve Emery 1998, Warren 1999). Bebeğin annesi ile romantik olarak bağlılığı olan ve doyumlu bir evliliği olan babalar çocukla daha çok ilgilenmekte bu ilişki sonlandığında ise bu katılım azalmaktadır (Belsky 1985, Cox 1989). Evlilik doyumunu tıbbî hastalığı olan çocukla babanın ilişkisinde de önemli bir faktör olduğunu bildiren yayınlar bulunmakla birlikte (Darke 1994), evlilik durumundaki değişiklik ile babanın bağlanması arasında ilişki olmadığını belirten yayınlar da bulunmaktadır (Isabella ve Belsky 1985). Babanın ilişki örüntüsünde etkisi olduğu belirtilen diğer bir faktörün, babanın bebeğin anneannesi ile olan ilişkisi olduğu belirtilmektedir. Bebeğin anneannesinin "kapı açan" (gatekeeping) rolünün baba bebek ilişkisinde pozitif rol oynadığı, eğitim düzeyi yüksek olan bebeğin anneannesi ile pozitif ilişkisi olan babaların aynı şekilde bebekle daha çok ve pozitif olarak ilgilendiği bildirilmektedir (Engel ve Breauux 1994, Gottfried 1988). Eğitim düzeyi iyi olan anneannenin çocuğun ihtiyaçları konusunda daha geniş vizyona sahip olarak babanın katılımına destek sağlaması babanın da bu beklentiyi içselleştirerek rolü üstlenmesi burada etken olabilir.

BEBEKLE İLİŞKİDE ANNE VE BABA FARKLILIĞI

Anne-bebek ve baba-bebek ikili ilişkisinde annelik ve babalık örüntüleri arasında farklılıklar çalışmalarında tesbit edilmektedir. Clarke-Stewart (1978) altı aylık bebekleri gözlemleri sonucu, babaların bebeklerle ilişkilerinde fiziksel olarak annelerden daha uyarıcı davrandıklarını ve daha tahmin edilemez davranışlar sergilediklerini tesbit etti. Banyo yapma, bebek arabası sürme gibi günlük rutin işlerin bile daha yoğun fiziksel aktivite ile yapılması baba-bebek ilişkisinde sıklıkla gözlenmektedir. Bu davranışlara bebekler ve küçük çocukların daha pozitif karşılık verdiklerini belirterek, çocukların babalarından bu tür davranışları aradıklarını gözlediler. Babalarda daha aktif ilişki şekillerinin büyük haz verdiğini ifade etmişler, her iki taraf içinde bu tür ilişkinin memnuniyet verici olduğu görülmüştür.

Bebeklerle verbal ve verbal olmayan iletişimde babalar daha kısa, daha gürültülü kelimeler kullanmakta, fiziksel uyarımı da fazlaca kullanırken, anneler daha düzenli ve tahmin edilebilir davranışlar sergilemektedirler (Yogman ve ark. 1977). 7-13 ay arası bebeklerin babaları tarafından kucağa alınmaya daha pozitif karşılık verdikleri gözlenmiş, bunun nedeninin annenin bebekleri bakım için kucağa almalarına karşılık, babaların daha çok bebeğin isteği nedeniyle veya oyun için kucağa aldıkları şeklinde ola-

bileceği ifade edilmiştir (Belsky 1979). Lamb, baba ve annenin oyunları farklı şekilde oynamaları dışında, oyunun bebek-baba ilişkisinde önemli bir komponent olduğunu belirtmiştir. Bu farklılığın açıklaması güç olmakla birlikte, sosyal rollerin önemli rol oynadığı düşünülmektedir (Lamb 1977). Field ve Pruett primer bakım veren babanın, ikincil (yardımcı) bakım veren babalara kıyasla geleneksel annelere benzer davranışlar sergilediklerini, bununla birlikte oyunun ilişkide daha fazla yeri olduğunu ve ilişkinin şeklinin daha değişebilir olduğunu belirtmişlerdir (Field 1978, Pruett 1987).

Maccoby ve Jacklin anne ve babaların kız ve erkek çocuklara farklı davrandığını belirtmelerinden sonra bu konuda tartışmalar başlamıştır. Maccoby ve Jacklin (1974) farklılık gözlediklerini bildirmelerine rağmen, bunun cinsiyet farkı nedeniyle oluştuğunu iddia etmemişlerdir. Lytton ve Romney (1991) 172 çalışmalık meta-analizlerinde, cinsiyete dayalı oyuncağı veya oyunlar kullanma açısından tutarlı şekilde farklılığın çok az olduğu bildirmişlerdir. Ayrıca ilişki örüntüsünde cinsiyet farklılığının yaş ilerledikçe azaldığı vurgulanmıştır. Sonuç yazılarında ise, babanın çocukla ilişkisinde cinsiyet farklılığının neredeyse yok sayılabileceğini vurgulamışlardır. Pruett (1991), bebek-baba ilişkisini gözden geçiren yazısında, anne ve babanın bebekle değişik ilişki örüntüleri olmasına rağmen sağlıklı gelişen bebeklerin eninde sonunda cinsiyete nötral yaklaşım geliştireceğini ifade etmiştir.

BABANIN GELİŞİMSEL DÖNEMDE ÖNEMİ

Çocuklarına karşı pozitif ve sevgi dolu davranışları olan, bebekleri ile daha fazla zaman geçiren babaların çocuklarında 1 yaş civarında emniyetli bağlanma gelişmesi olasılığı yüksektir. Fakat birlikte geçirilen zamanın miktarı değil kalitesinin önemli olduğu saptanmıştır (Pruett 1983). Easterbrooks ve Goldberg (1984) çocukların uyumunun babanın bakıma katılma kalitesine, zamanın miktarına, duyarlılığının yüksekliğine bağlı olarak artabileceğini, babanın bakıma katılma zamanının miktarından çok kalitesinin etkili olduğunu saptamıştır. Yakın ilişkide anne ve babanın fiziksel farklılıkları bebek için uyarıcı olabilir. Babanın vücut ölçülerinin büyük olması, kalın sesi, nispeten kaba derisi, kokusu, fiziksel davranışları ve alışkanlıklarının kombinasyonu gelecekteki bağlanma davranışı için oldukça farklı destek oluşturur. Bu farklılıklar çok erken dönemde bebeğin anne ve babayı tanıması ve ayırmasına yardımcı olur. Tanımanın sağlanması önemli objelerin özdeşleşilecek özelliklerini ayırmada ve değerlendirmede yardımcı olabilir. Bu durum bebeğin farklı sosyal stilleri tanımasına yardımcı olarak sosyal yeterliliğine katkıda bulunabilir. Bebeğe yaklaşımda cinsiyet farklılığının etkisi bebeğe psikolojik yaklaşım ve açık davranış tepkilerinin kıyaslanması ile değerlendirilmiştir. Bebeğe psikolojik yaklaşımın biyolojik

olarak belirlendiği, açık davranış tepkilerinin ise daha çok sosyal normlarla ilişkili olarak oluştuğu bilinmektedir. Sonuçlar açık davranış tepkilerindeki cinsiyet farklılığının içsel faktörlerden değil daha çok sosyal baskıya bağlı oluştuğu tespit edilmiştir (Frodi ve Lamb 1978, Lamb 1986).

BABA YOKLUĞUNUN PSİKOSOSYAL GELİŞİMDEKİ ROLÜ

Burada, eğer baba ölüm, ilgisizlik veya başka bir nedenle olmazsa, neler olur ona değineceğiz. Baba reddettiği zaman kız çocuk için uyum mekanizmaları bulunmakta olup, optimal şartlar olmasa da ödipal çözüm olabilmektedir. Kramer (1978) baba kızını kendinden uzak tuttuğunda çocuk için fantezi edilen obje ile gerçek kişi arasındaki kıyaslama fırsatının yetersiz olacağını belirtir. Devamlı ilgisizlik reddedilme olarak yaşanır, bu da özsayıya yıkıcı etki yapar. Babası tarafından önemsenmeyen kızın annesi ile rekabeti için bir temel yoktur ve preödipal objesini bırakması içinde neden olmadığı belirtilir. Neubauer, baba olmadığı zaman ödipal gerçeğin olmayacağını belirtir. Yok olan baba ya seven, ya cezalandıran olarak büyüsel güçlere sahip olarak fantezi edilir. Baba yokluğu etkisi kızlarda çok değişkenlik gösterir ve pek tahmin edilebilir değildir. Ödipal karmaşayı çözümlemede problem veya feminen özdeşimde bozukluklar olabilir. Ödipal arzular, fanteziler, anılar doğru zaman gelinceye kadarki adolesan yılları sessiz ve saklı kalır. Çocukluk yıllarında feminitesi için babasının açık beğenisini yaşama şansı olan kız çocuğu vücudu ile ilgili konularda daha rahat olup adolesan yıllarında feminenliğini daha kabül edebilir olur. Böyle bir kız çocuğu daha sonraki erişkin yaşamında kadınlığından memnuniyet duyar (Kestenbaum 1983).

Anne katılımının düzeyinin erişkin ruh sağlığında etkisi çeşitli olmakla birlikte, erken dönemde baba katılımı tek başına adolesan ve erişkin yaşamındaki mental sağlığı etkisi olduğuna dair veri bulunmamıştır (Flouri ve Buchanan 2000). Fakat National Child Development Study (NCDS) çalışması ve diğerlerinde baba katılımının adolesan dönemindeki emosyonel ve davranışsal problemlere karşı koruyucu olduğu bildirilmiştir (Flouri ve Buchanan 2003). Ayrıca, babanın katılımı ve ilgisi çocuğun entellektüel gelişimi, sosyal girişimciliği, içsel kontrollü olma ve empati kurabilme yeteneği üzerinde pozitif etkili olduğu bildirilmiştir (Yogman 1977, Fagan ve Iglesias 1999, Yongman ve ark. 1995). Sadece anne ile büyüyen ve babanın olmadığı çocuklarla yapılan araştırmalarda, baba yokluğunun çocuklarda akademik başarı sağlama, kognitif yetenekler ve iyi olmaları üzerinde negatif etkileri olduğu bu çocukların daha fazla antisosyal davranışlar sergileyip, evlilik dışı çocuk sahibi olma ve okulu yarım bırakma oranlarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Mulker ve ark. 1992, Dornbusch ve ark. 1985, Amato

1994). Baba yokluğunun ekonomik faktörler kontrol altına alınsa bile çocuğun gelişiminde olumsuz etkisi olduğunu belirten çalışmalar bulunmakla birlikte, ekonomik faktörler kontrol altına alınırsa baba yokluğunun çok az etkisi olduğunu belirten yayınlar da bulunmaktadır (Crockett ve ark. 1993, Tasker ve Golombok 1997, Amato 1994).

SONUÇ

Özet olarak, babaların çoğu özellikle partneri tarafından desteklenirse çocuklarına karşı duyarlıdır. Baba çocuk arasında bağlanma baba çocuk ilişkisi olduğu sürece zamanla oluşur. Annelerin primer bağlanma figürü olmasının doğuştan belirlenen bir özellik olmadığı, sosyokültürel faktörlerin onları primer bakım veren ve ana bağlanma figürü pozisyonuna koyduğu görüşü şimdilerde ağırlık kazanmaktadır. Sonuç olarak, çocuğun psikolojik açıdan iyi olmasında ve davranışsal problemleri ortaya çıkarmasında babanın ilgi ve sevgisinin etkisi anne ilgi ve sevgisinin etkisi gibi büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abelin EL (1971) *The Role of the Father in the Separation-Individuation*. New York: International Universities Press.
- Abelin EL (1980) Triangulation, the role of the father and the origins of core gender identity during the rapprochement subphase. Lax R, Bach S, Burland A, editors. *Rapprochement*. New York, NY: Aronson, 151-169.
- Amato PR (1994) Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *J Marriage Fam*; 56: 1031-1042.
- Barnett RC, Marshall NL, Pleck JH (1992) Adult-son parent relationships and their associations with son's psychological distress. *J Fam Issues*; 13: 505-525.
- Belsky J (1979) Mother-father-infant interaction: a naturalistic observational study. *Dev Psychol*; 15: 601-607.
- Belsky J (1985) Experimenting with the family in the newborn period. *Child Dev*; 56: 407-414.
- Biller HB (1971) *Father Child and Sex Role*. Lexington, Mass: Lexington Books, Health.
- Bowlby J (1969) *Attachment and Loss. I. Attachment*. New York, NY: Basic Books.
- Bowlby J (1982) Attachment and loss: retrospect and prospect. *Am J Orthopsychiatry*; 52: 664-678.
- Brown G, Harris W (1978) *The origins of depression: A study of psychiatric disorder in women*. London: Tavistock.
- Cabrera NJ, Tamis-LeMonda S, Bradley RH, Hofferth S, Lamb ME (2000) Fatherhood in the twenty-first century. *Child Dev*; 71: 27-136.
- Chodoff P (1982) Hysteria and women. *Am J Psychiatry*; 139: 545-551.
- Clarke-Stewart KA (1978) And daddy makes three: the father's impact on mother and young child. *Child Dev*; 49: 466-478.
- Cohen LJ, Campos JJ (1974) Father, mother, and stranger as elicitors of attachment behaviors in infancy. *Dev Psychol*; 10: 146-154.

- Coiro MJ and Emery RE (1998) Do marriage problems affect fathering more than mothering? A quantitative and qualitative review. *Clin Child Fam Psychol Rev*; 1: 23-40.
- Compas B (1995) Promoting successful coping during adolescence. M. Rutter, Editor. *Psychosocial disturbances in young people: Challenges for prevention*. Cambridge: Cambridge University Press, 247-273.
- Cox JE, Bithoney WG (1995) Fathers of children born to adolescent mothers. Predictors of contact with their children at 2 years. *Arch Pediatr Adolesc Med*; 9: 962-966.
- Cox MJ, Owen MT, Lewis JM, Henderson UK (1989) Marriage, adult adjustment, and early parenting. *Child Dev*; 60: 1015-1024.
- Crockett LJ, Eggebeen DJ, Hawkins AJ (1993) Father's presence and young children's behavioral and cognitive adjustment. *Family Relations*; 14: 355-377.
- Darke PR, Goldberg S (1994) Father-infant interaction and parent stress with healthy and medically compromised infants. *Infant Behav Dev*; 17: 3-14.
- DeKlyen M, Speltz ML, Greenberg MT (1998) Fathering and early onset conduct problems: Positive and negative parenting, father-son attachment, and the marital context. *Clin Child Fam Psychol Rev*; 1: 3-21.
- Dornbusch S, Carlsmith JM, Bushwall SJ, Ritter PL, Leiderman H, Hastorf AH, Gross RT (1985) Single parents, extended households, and the control of adolescents. *Child Dev*; 56: 326-341.
- Easterbrooks MA, Goldberg WA (1984) Toddler development in the family: impact of father involvement and parenting characteristics. *Child Dev*; 53: 740-752.
- Engel PL, Breaux C (1994) Is There a Father Instinct? Fathers' Responsibility for Children. Boulder, CO: Westview.
- Fagan J and Iglesias A (1999) Father involvement program effects on fathers, father figures, and their Head Start children: A quasi-experimental study. *Early Child Res Q*; 14: 243-269.
- Ferketich S, Mercer RT (1995) Paternal-infant attachment of experienced and inexperienced fathers during infancy. *Nursing Res*; 44: 31-37.
- Field T (1978) Interaction behaviors of primary versus secondary caretaker fathers. *Dev Psychol*; 14: 183-184.
- Flouri E, Buchanan A (2002) Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior*; 28: 26-133.
- Flouri E, Buchanan A (2000) What predicts good relationships with parents in adolescence and partners in adult life: Findings from the 1958 British birth cohort. *J Fam Psychol*; 16: 86-198.
- Flouri E, Buchanan A (2003) The role of father involvement in children's later mental health. *J Adolesc*; 26: 63-78.
- Freud S (1925) Some physical consequences of the anatomic distinction between the sexes. The Standart edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. London: Hogarth Press; 19: 248-258.
- Frodi AM, Lamb ME (1978) Sex differences in responsiveness to infants: a developmental study of psychophysiological and behavioral responses. *Child Dev*; 49: 1182-1188.
- Frodi AM, Murray AD, Lamb ME, Steinberg J (1984) Biological and social determinants of responsiveness to infants in 10- to 15-year-old girls. *Sex Roles*; 10: 639-649.
- M.S. Gould, D. Shaffer, P. Fisher and R. Garfinkel (1997) Separation/divorce and child and adolescent completed suicide. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*; 37: 155-162.
- Gottfried AE, Gottfried AW, Bathurst K (1988) Maternal employment, family environment, and children's development: infancy through the school years. Gottfried AE, Gottfried AW, editors. *Maternal Employment and Children's Development: Longitudinal Research*. New York: Plenum, 11-58.
- Hwang CP and Lamb ME (1997) Father involvement in Sweden: A longitudinal study of its stability and correlates. *Int J Behav Dev*; 21: 621-632.
- Isabella RA, Belsky J (1985) Marital change during the transition to parenthood and security of infant-parent attachment. *J Fam Issues*; 6: 505-522.
- Kestenbaum CJ (1983) Fathers and daughters: The father's contribution to feminine identification in girls as depicted in fairy tales and myths. *Am J Psychoanal*; 43: 119-127.
- Kotelchuk M (1976) The infant's relationship to the father: experimental evidence. Lamb ME, editor. *The Role of the Father in Child Development*. New York: Wiley, 329-344.
- M. Kovacs (1997) Depressive disorders in childhood. *Arch Gen Psychiatry*; 46: 776-782.
- Kramer MD (1978) The role of the father in the pre-oedipal years. *J Am Psychoanal Assoc*; 26: 148-158.
- Lamb ME (1977) The development of mother-infant and father-infant attachments in the second year of life. *Dev Psychol*; 13: 637-648.
- Lamb ME, Frodi AM, Hwang CP, Frodi M (1983) Interobserver and test retest reliability of Rothbart's Infant Behavior Questionnaire. *Scand J Psychol*; 24: 153-156.
- Lamb ME (1986) The changing roles of fathers. In: Lamb ME (ed). *The Father's Role: Applied Perspectives*. New York: Wiley, 3-27.
- Lamb ME (1997) The role of the father in child development. New York: Wiley.
- Leonard MR (1966) Fathers and daughters. *Int J Psychoanal*; 47: 325-333.
- Lewis C (1986) *Becoming a father*. Milton Keynes: Open University Press.
- Lewis M, Weintraub M (1976) The father's role in the infant's social network. Lamb ME, editor. *The Role of the Father in Child Development*. New York: Wiley.
- Lytton H, Romney DM (1991) Parents' differential socialization of boys and girls: a meta-analysis. *Psychol Bull*; 109: 267-296.
- Maccoby E, Jacklin C (1974) *The Psychology of Sex Roles*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Mahler MS (1968) *On human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. New York: International Universities Press.
- McGee R, Partridge F, Williams S, Silva PA (1991) A twelve-year follow-up of preschool hyperactive children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*; 30: 224-232.
- Mulkey LM, Crain RL, Harrington AJC (1992) One-parent households and achievement: Economic and behavioral explanations of a small effect. *Sociology and Education*; 65: 48-65.

- Murphy LB (1953) *Personality in Young Children*. New York: Basic Books.
- O'Hagan K, Dillenger K (1995) *The Abuse of Women Within Child Care Work*. Buckingham: Open University Press.
- Phares V, Compas BE (1992) The role of fathers in child and adolescent psychopathology: make room for daddy. *Psychol Bull*; 111: 387-412.
- Pleck J (1997) *Paternal Involvement, Levels, Sources, and Consequences*. New York: John Wiley & Sons.
- Pruett K (1983) Infants of primary nurturing fathers. *Psychoanalytic Study Child*; 38: 257-277.
- Pruett K (1991) Consequences of primary paternal care: fathers and babies in the first six years. Greenspan S, Pollock G, editors. *The Course of Life. III. Middle and Late Childhood*. New York: International Universities Press, 73-94.
- Pruett K (1998) Role of the Father. *Pediatrics*; 102: Suppl, 1253-1261.
- Pruett K (1987) *The Nurturing Father*. New York: Warner Books.
- Rohner RP, Veneziano RA (1987) *The Importance of Father Love: History and Contemporary Evidence*.
- Ross JM (1979) Fathering. *Int J Psychoanalysis*; 60: 317-327.
- Rutter M (1989) Intergenerational continuities and discontinuities in serious parenting difficulties. Cicchetti D and Carlson V, editors. *Child maltreatment*. Cambridge: Cambridge University Press, 317-348.
- Sanford M, Szatmari P, Spinner M, et al. (1995) Predicting the one-year course of adolescent major depression. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*; 34: 1618-1628.
- Schaffer HR, Emerson PE (1964) The development of social attachments in infancy. *Monogr Soc Res Child Dev*; 29: 94.
- Sears PS (1953) Childrearing factors related to the playing of sex-typed roles. *Am Psychol*; 8: 431.
- Silberg J, Rutter M, Meyer J, et al (1996) Genetic and environmental influences on the covariation between hyperactivity and conduct disturbance in juvenile twins. *J Child Psychol Psychiatry*; 37: 803-816.
- Spelke E, Zelazo P, Kagan J, Kotelchuk M (1973) Father interaction and separation protest. *Dev Psychol*; 9: 83-90.
- Steele H, Steele M, Fonagy P (1996) Associations among attachment classifications of mothers, fathers, and their infants. *Child Dev*; 67: 541-555.
- Tasker FL, Golombok S (1997) *Growing up in a lesbian family: Effects on child development*. New York: Guildford Press.
- Warin J, Solomon Y, Lewis C, Langford W (1999) *Fathers, work, and family life*. London: Family Policy Studies Centre.
- Yogman MJ, Dixon S, Tronick E, et al. (1977) *The goals and structure of face-to-face interaction between infants and their fathers*. New Orleans, LA: March.
- Yongman MW, Kindlon D, Earls F (1995) Father involvement and cognitive/behavioral outcomes of preterm infants. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*; 34: 58-66.